

Käsillä oleva Jarmo Harri Jantusen ja Sanni Surkan toimittama teemanumero tekee näkyväksi queer-kielentutkimusta ja ennen kaikkea queer-fennistiikkaa. Queer-kielentutkimus tarkastelee kriittisesti niitä kielellisiä käytänteitä, joilla tuotetaan heteronormatiivisuutta ja binäärisen sukupuolijaon luonnollisuutta. Vaikka *queer* käsitteenä pakenee normatiivisuutta, teemanumeron johdannossa toimittajat näyttävät, miten queer-kielentutkimuksen rajoja voidaan hahmottaa, ja analysoivat sen suhdetta esimerkiksi homo- ja lesbotutkimukseen ja toisaalta kielen ja sukupuolen tutkimukseen.

Heteronormatiivisuuden käsite on syntynyt angloamerikkalaisessa tutkimusperinteessä kuvaamaan sitä, miten heteroseksuaalisuus on vakiintunut kulttuuriseksi ja yhteiskunnalliseksi normiksi, jonka näkökulmasta muut seksuaalisuudet hahmotuvat poikkeuksiksi; heteronormatiivisuuden taustalla taas on keskeisesti oletus kahdesta, binäärisesti hahmotuvasta sukupuolesta. Jo Judith Butler korosti, että heteronormatiiviset ideologiat eivät ole välttämättömiä ja jatkuvia, vaan niiden ylläpito vaatii jatkuvaa työtä: esimerkiksi jokainen lehdessä julkaistu juttu – oli lehti sitten valtamediaa tai akateeminen julkaisu – osallistuu tiettyjen diskursiivisten käytänteiden ylläpitämiseen.

Vuoden 2022 Suomessa kohtaa usein asenteita, joiden mukaan esimerkiksi homo-seksuaalisuus olisi niin laajalti hyväksytty ilmiö, ettei siihen enää liittyisi ennakkoluuloja ja ongelmia. Maassa, jossa esimerkiksi Helsingin Sanomien suorana lähetyksenä lähetämällä Pride-marssilla on ollut lähes 100 000 osallistujaa, saattaakin helposti harhautua ajattelemaan, ettei asiasta enää tarvitse tehdä numeroa. Vaikka asenteet todella ovat viimeisen parinkymmenen vuoden aikana muuttuneet – tämä selviää esimerkiksi vertaamalla nykyistä valtamediaa Tuula Juvosen vuonna 2004 Helsingin Sanomista tekemään analyysiin –, tämä ei tarkoita, etteivätkö sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat yhä kohtaisi arjessaan syviä ennakkoluuloja ja vastustusta. Queer-lingvistiikan yksi tavoite on tehdä tällaiset ennakkoluulot – ja ajoittain suoranainen vihapuhe – näkyväksi. Homoseksuaalisuuteen liittyviä stereotyyppioita tarkastelee tässä numerossa Sanni Surkka, ja Simo Määttä ja Yrjö Lauranto taas analysoivat Suomi24-keskusteluketjuissa esiin nousevaa heteronormatiivista ideologiaa, joka yhdistää useita seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kielteisesti suhtautuvia keskustelijoita.

Määttä ja Laurannon artikkelissa esiin nousevat myös muunsukupuolisuutta koskevat käsitykset, ja Unni Leinin katsaus taas käsittelee sukupuolen käsitteistämistä transsukupuolisuuden hoitokäytänteissä. Molemmat tekevät näkyväksi sellaisia diskursiivisia ja muita yhteiskunnallisia käytänteitä, joilla tuotetaan sukupuoleen liittyvää sosiaalista normistoa ja luonnollistettua, tavoiteltavaa mallia binäärisestä sukupuolijaosta. Transsukupuolisuuteen ja muunsukupuolisuuteen liittyvät kysymykset ovat nousseet suuren yleisen tietoon vasta noin reilun kymmenen vuoden aikana, ja myös queer-kielentutkimuksen parissa työ on vasta alussa.

Geneeristen ja ei-binääristen pronomiinien käyttöä englannin kielessä analysoinut Laura Hekanaho (2020) on tehnyt kaksi havaintoa, jotka ovat nähdäkseni erityisen

relevantteja pohdittaessa kielentutkijan vastuuta queer-tutkimuksen kontekstissa. Ensinnäkin Hekanaho toteaa, että queer-aiheista puhuttaessa monet ilmoittavat pelkäävänsä aihepiiriin liittyvää terminologista monimutkaisuutta; hän itse on ratkaisuut tämän väitöskirjassaan laatimalla luettelon, joka kattaa keskeiset käsitteet cis-sukupuolisuudesta uudispronominien kautta eksklusiiviseen kielenkäyttöön. Toinen tärkeä havainto liittyy siihen, miten kielen normien kautta puolustetaan luonnolliseksi koettua. Hekanahon tutkimusaineistosta kävi nimittäin ilmi, että kun tutkitut vastustivat esimerkiksi ei-binäärisesti käytetyn *they*-pronominin käyttöä (esim. yksiköllinen *They are a linguist*), he perustelivat käytön sopimattomuutta usein nimenomaan kieliopillisin perustein. Monipuolisen kyselyaineiston tarkastelu kuitenkin paljasti, että kieliopin normeihin vetoavilla vastaajilla oli usein negatiivisia käsityksiä muunsukupuolisuuteen liittyen myös laajemmin. Liian yksioikoisia tulkintoja ei tietenkään kannata tehdä, mutta nähdäkseni Hekanahon – ja tässä erikoisnumerossa esimerkiksi Leinon – havainnot perustelujen ideologisista kehyksistä ovat queer-kielentutkimuksen kannalta erityisen keskeisiä.

Fennistiikassa on pitkä perinne erilaisten toiseuksien näkyväksi tekemisessä – uraauurtavassa feministisessä tutkimuksessa ja esimerkiksi vähemmistökielten tutkimuksessa –, ja queer-lingvistiikan voi hahmottaa osaksi tätä jatkumoa. Nyt näkyväksi nousee seksuaalisuuden ja sukupuolen normatiivisuus. Lingvisteillä voi olla keskeinen rooli esimerkiksi transsukupuolisuuteen liittyvässä oikeudellisessa keskustelussa, ja stereotyyppioita ja vihapuhetta voi purkaa argumentti kerrallaan.

Laura Visapää

Virittäjä 125 – 1800-luvulta nykyhetkeen

Oletko jo tutustunut Virittäjän 125-vuotista historiaa juhlistavaan sivustoon? Kuuntele ja lue aikalaishaastatteluja, tutustu Virittäjän historiaan, poimi asiantuntijoiden lukuvinkit ja testaa tietosi Virittäjästä!

<https://virittaja125.kotikielenseura.fi>

Seuraa Virittäjää myös

- Instagramissa @virittaja125
- Facebookissa @virittaja
- Twitterissä @Virittajalehti

Muista myös Virittäjä-blogi: <http://virittajablogi.kotikielenseura.fi>.